

גליון התקומט • ערש"ק פרשת ויצא

• שנת העשרים •

לקראת שבוע

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

ביאור נפלא בענין הצלה והאצלה

ביוצא מא"י לקראת אביו ואמו

איך נשא יעקב את בלהה וזלפה?

עבודת התפלה - לקדש גופו

אור
החסידות

קובץ זה יוצא לאור

לעילוי נשמת האי גברא רבא, רודף צדקה וחסד
זכה לפזר מכספו להדפסת תורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע
הרב החסיד ר' מאיר בהר"ר שמחה יצחק זאיאנץ ע"ה

ס. פאולו ברזיל

נלב"ע ביום ג' סיון ה'תשפ"א

תנצב"ה

ולזכות יבלחטו"א בניו הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,

ראשונים לכל דבר שבקדושה ה"ה האחים החשובים

הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה

והרב החסיד ר' יוסף משה

וכל בני משפחתם שיחיו

יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש

ת.ד. 2033

כפר חב"ד 6084000

03-738-3734

Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office

1469 President St. #BSMT

Brooklyn, NY 11213

United States

(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,

הרב מאיר יעקב זילברשטרומ, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים,

הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תפקידה של התפילה בהכנת הדירה לה'

להתעלות בסולם התפילה

אבל לפני כל זה מוכרח להיות הענין ד"סור מרע", וענין זה פועלת הנשמה בירידתה לגוף דוקא, ששם ישנה המציאות ד"למצרים ירדתם" ו"יצר הרע יש ביניכם" (שבת פח, סע"ב וילך), וצריך לבער את היצר הרע, ולפעול הענין ד"ואהבת גו' בכל לבבך" (ואתחנן ה, ה), "בשני יצריך" (ברכות רפ"ט. ספרי ופרש"י עה"פ).

וענין זה נעשה על ידי עבודת התפלה, שעיקרה קריאת-שמע - "בכל לבבך", ושמונה-עשרה - ההמשכה בכל עניני העולם.

וזהו גם שבנוגע לתפלה נאמר (פרשתנו כח, יב. וראה זהר ח"א רסו, ריש ע"ב. ח"ג שו, ריש ע"ב. תקו"ז תמ"ה פג, א.) "סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", היינו שהתחלה היא בענינים ארציים - ההתבוננות בשפלות האדם, ו"ראשו מגיע השמימה" - ההתבוננות בגדלות הא-ל; ולאחרי כן, הנה גם התפלה עצמה היא באופן כזה: ההתחלה היא ב"מודה אני", ואחר כך "הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו" (דברי הימים א טו, ח), היינו, שישנה מציאות של "עמים" שצריכים להודיע להם (כיון שאינם יודעים) "עלילותיו", והסיום הוא באופן ד"ראשו מגיע השמימה" - שזהו ענין דתפלת שמונה עשרה, שבה עומד "כעבדא קמי מרי" כעבד לפני אדונו (כדאיתא בגמרא במסכת שבת יו"ד, א), ומתבטל ממצאיותו, שלכן אינו מרמז ואינו קורץ בעיניו כו', ככל פרטי הדינים בזה שנפסקו בשולחן ערוך (ראה שו"ע אדה"ו או"ח סס"ג ס"ו וש"נ).

(תורת מנחם תנ"ב ע' 43 ואילך)

פתיחה

בעזה"ת.

הננו מתכבדים להגיש לפניכם את הקונטרס 'לקראת שבת' (גליין תקמט) היו"ל לפרשת ויצא, ובו אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצוק"ה נבג"פ זי"ע.

המדור "מקרא אני דורש" עוסק בשני פירושי רש"י אודות הבטחת הקב"ה "ושב ה' אלוקיך את שבותך", אם מחדש שהקב"ה שרוי עמנו בצרת הגלות, או שהקב"ה נוטל כל יהודי ממש בידו ומצויאו מן הגלות, ויבאר את המעלות והחסרונות שבכל פירוש שמחמתם הוצרך רש"י להביא את שניהם.

במדור "יינה ש" תורה" יבואר ענין התאחדות בני ישראל שבריש פרשתנו, מענהו של אדמו"ר הזקן לרבי הלל מפאריטש: "כשלאברך יש קושיא בערכיך - עליו להעריך את עצמו תחילה"!

במדור "חידושי סוגיות" יחקר בחיוב הבאת הטף להקהל, אף שלכאורה אי אפשר לחייב את הקטנים בשום דבר, ויכריח שאכן גוף מצות הקהל הוא על המקהיל ולא על המתקהלים, אלא שמוזה מסתעף גם חיוב על המתקהלים שיש להם חלק בגוף המצוה, משא"כ הטף אין עליהם שום חיוב כלל ובאים רק לתת שכר למביאייהם.

בברכת שבתא טבא מכון אור החסידות

וזאת למודעי, שברוך כלל לא הובאו הביאורים כאופן שהופיעו במקורם, אלא עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים הושמט ירכיבי השק"י והמקורות שהופיעו במקורם, ויש להיפך, אשר במקור הדברים מופיעים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהכנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמינות הדברים.

תוכן ענינים

ב. מקרא אני דורש הצלה - מלשון הפרשה? "ויצל אלקים את מלכה אביכם" "כי כל העושר אשר הציל אלקים" "הלא אצלת לי ברכה" "ואצלת מן הרוח" "ויאצל מן הרוח" - האם יש קשר בין לשונות אלו או ששונים לגמרי זה מזה? ומה הסביר לחלק ביניהם? ביאור נפלא בענין הצלה והאצלה ובפירושי רש"י על פסוקים אלו

(ע"פ לקטי שחתי ח"ה עמ' 78 היקרה 18)

ה. פנינים **אין נשא יעקב ב' אחיות?** (ע"פ לקטי שחתי ח"ה עמ' 141 ואילך) **אין נשא יעקב את בלהה וחלפה?** (ע"פ לקטי שחתי ח"ה עמ' 230 ואילך)

ו. יינה של תורה **עבודת התפילה - לקדש נפח** התפילה כוללת "קדשים" ו"מעשה בראשית" / לגלות אור הנשמה ולקדש הגוף הגשמי / עיקר מטרת התפילה - בירור וזיכוך הגוף / להאיר את חושך ה"לילה" באור הקדושה, ולהפכו ל"יום" (ע"פ לקטי שחתי ח"ה עמ' 125 ואילך)

ט. פנינים **שינה למעולות** (ע"פ ספר השחתי השנ"ב ח"א עמ' 140 ואילך) **מתי הנקיבות קודמות לזכרים?** (ע"פ לקטי שחתי ח"ה עמ' 144 ואילך)

י. חידושי סוגיות **כיצא מא"י לקראת אביו ואמו** יקשה דלכאורה מהרמב"ם עולה להדיא דאין שום היתר לצאת אלא בג' דברים, אבל לא ביציאה לקראת אביו ואמו, והוא סותר לעובדא שבש"ס / וסיק ביאור מחדש ע"פ דברי המדרשים בפרשתנו, דשאני יציאה לקראת הנכנס דלא הוי בגדר יציאה כלל ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי א' להים (לב, ב), והנה מלאכי א' להים עלים ויידים בו (כח, יב)

(ע"פ לקטי שחתי ח"ה עמ' 150 ואילך)

יג. תורת חיים **חלומות - ביטולם ופירושם**

יד. דרכי החסידות **לנב את הכיין**

טז. שיחות קודש **תפקידה של התפילה בהכנת הדירה לה'**

ציטוט העריכה וההגהה:
הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי, הרב מאיר יעקב זילברשטרומ, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצט, הרב אליהו שוויכה

מכון 'אור החסידות', סניף ארץ הקודש ת.ד. 2033 כפר חב"ד, Or Hachasidus - Head Office, 1469 President St. • 6084000 #BSMT, Brooklyn, NY 11213 - United States (718) 534 8673

להערות והארות: טל' מערכת: 03-3745979 orhachasidutil@gmail.com

הצלה – מלשון הפרשה?

"ויצל אלקים את מקנה אביכם" "כי כל העושר אשר הציל אלקים" "הלא אצלת לי ברכה" "ואצלתי מן הרוח" "ויאצל מן הרוח" – האם יש קשר בין לשונות אלו או ששונים לגמרי זה מזה? ומה הסברא לחלק ביניהם? ביאור נפלא בענין הצלה והאצלה ובפירושי רש"י על פסוקים אלו

בפרשתנו (לא, טז) מספר הכתוב אודות דברי רחל ולאה אל יעקב: "כי כל העושר אשר הציל אלקים מאבינו, לנו הוא ולבנינו וגו'". ומפרש רש"י:

"הציל – לשון 'הפריש'. וכן כל לשון 'הצלה' שבמקרא לשון 'הפרשה', שמפרישו מן הרעה ומן האויב".

והקשה בנחלת יעקב: "לא ידעתי למה המתין עד כאן – ולא פירש כן לעיל בפסוק 'ויציל'". כלומר: לפני כן (לא, טז) מספר הכתוב על דברי יעקב אל נשיו, שאמר להן "ואביכן התל בי והחליף את משכורתי עשרת מונים ולא נתנו אלקים להרע עמדי. . ויצל אלקים את מקנה אביכם ויתן לי". ולכאורה כבר שם היה לרש"י לפרש ש"ויציל" הוא לשון הפרשה!

וי"ל בפשטות (וראה גם באר בשדה), שבפסוק שם אפשר לפרש את לשון "ויציל" במשמעות של גאולה וכיו"ב, שלאחר ש"החליף את משכורתי גו'" נעשה מצב של גאולה ופורקן;

אולם בנדוד, שמדובר (לא על מצבו של יעקב אצל לבן, הגברא, אלא) על החפצא, הרכוש כש"עצמו" – "העושר אשר הציל אלקים מאבינו" – מוכח להדיא שלשון "הציל" הוא במשמעות של הפרשה, שהקב"ה הפריש את "העושר" מתוך רכוש לבן ונתנו ליעקב.

ולכן דוקא בפסוק זה מפרש רש"י ש"כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה"; ומעתה מוכח למפרע גם בהפסוק דלעיל, "ויצל אלקים את מקנה אביכם" – שגם שם לשון "ויציל" הוא במשמעות של "הפריש".

ב. והנה בסדרה הקודמת, פ' תולדות (כו, לו), בהמשך להברכה שבירך יצחק את יעקב, מביא הכתוב את דברי עשו שאמר ליצחק: "הלא אצלת לי ברכה". ומפרש רש"י שם: "אצלת

לקראת שבת

טז

בין שומעי לימודו היו אברכים ובחורים מאזרחי העיר שהיו פשוטים ביותר, ואעפ"כ פעל עליהם הלימוד לטובה כ"כ עד שנתעלו ביראת שמים והנהגה.

ובהתועדות של חסידים פעם אחת הרבה ר' חנוך הענדיל לדבר על אודות האברכים שהתחילו להתעסק בעבודה שבלב ועל אודות האברכים הפשוטים שהטיבו דרכם בהנהגה וביראת שמים.

וירבה אז לדבר בשבח לימוד דא"ח ותועלתו לנטוע יראת שמים והנהגה טובה גם באנשים פשוטים, ויספר אשר זקני החסידים היו אומרים שלימוד פרק תניא מזכך את האויר ומאיר במרחק של חמשים פרסא.

החסיד ר' מאיר-מרדכי טשערנין דיבר אז במעלתם של אנשים פשוטים, אשר כשהחסידות פועלת עליהם הוא נעלה יותר מכמו פעולת החסידות על בני תורה.

גם עבודה פשוטה מביאה תועלת מרובה

- כל חסיד וחסיד - אמר הרב חנוך-הענדיל - צריך להשתדל לפעול איזה פעולה טובה בחברו בעניני חסידות הן בלימוד והן בעבודה, ואפילו אם תהי' הפעולה קטנה ביותר מ"מ היא מביאה תועלת מרובה.

איש כפרי אנכי מנעורי - אמר הרב חנוך-הענדיל - ומכיר אנכי בעבודת האדמה ובעניני זריעה, ויודע אנכי אשר כל הקרקעות צריכים לחרישה ומטר, אבל יש ארץ זיבורית אשר אף שגם בה יש כח הצומח להצמיח כמו בקרקע עידית, מ"מ צריכים עצות שונות איך לגלות כח הצומח שבה, ואחת העצות היא שמזבלין אותה ואז נותנת את יכולה, הרי שגם עבודה פשוטה מביאה תועלת מרובה, ואם כן הנה גם העובד הפשוט יש לו חלק גדול בטיב הצמיחה.

כח הצומח הוא בארץ דוקא – בעבודה

ומכיון ששמע החסיד רמ"מ טשערנין את המשל הזה מפי הרב חנוך הענדיל, נזכר בהתועדות החסידים שהיתה בשמחת בית השואבה שנת תרל"ב בעיר באריסאוו אצל החסיד ר' שמואל דובער המשפיע. בהתועדות ההיא היו כמה מנכבדי החסידים, מהם משכילים ומהם עובדים.

ר' שמואל-דובער שיבח אז את ענין העבודה והרים את מעלתה למעלה הרבה על השכלה. ויאמר כי כל ענין ההשכלה אינו אלא בשביל העבודה, והמשיל את ענין העבודה לשדה זרועה וגן עושה פירות, ואת ההשכלה לדבר שבה מטיבין את הקרקע, אשר עם היות שעי"ז מתגלה יותר כח הצומח אעפ"כ הרי כח הצומח הוא בארץ דוקא.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר לי - ביכולתם של חסידים שיהי' אצלם תענוג באין-ערוך מענין ב'עבודה', צריך רק לעורר אותם.

(אגרות-קודש ח"ד עמ' עא-עב)

הנודע כבוד
לעילוי נשמת
הרה"ח ר' שלמה
בן ר' יעקב ע"ה
יאנג
נפ"ע כ"ז תשרי התשפ"א
תנצ"ה

לקראת שבת

– לשון הפרשה, והיינו, שעשו חשב אשר יצחק הפריש עבורו ברכה (מתוך כלל הברכות שניתנו ליעקב).

וממשיך רש"י ומביא ראיה לפירושו – ובוזה יש ב' גירסאות (וכמ"ש בנחלת יעקב על אתר): א) "כמו ויאצ"ל". ב) "כמו ויצ"ל".

ונראה להכריע כי הגירסא השניה היא הנכונה – שרש"י מסתייע מלשון "ויצל" שבפרשתנו (וראה גם רש"י הושע ב, יא), שהרי לשון רש"י בפ' תולדות ("לשון הפרשה") הוא ממש לשון רש"י בפרשתנו ("כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה").

וזה שברוב הדפוסים איתא "כמו ויאצל" – נראה לבאר שהוא טעות המעתיק: להמעתיק הוקשה, איזה שייכות יש בין "הצלה", שענינה פורקן וישועה, ל"אצלת" במשמעות של הפרשה? ולא שם אל לבו את דברי רש"י בפרשתנו ש"כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה" (ובפרט שאין הם כתובים על תיבת "ויצל" גופא, אלא רק כמה פסוקים לאח"ז – כנ"ל ס"א); ולכן "תיקן" והוסיף אל"ף וכך נהפך מ"ויצל" ל"ויאצל".

ובאמת שגירסא זו שרש"י מציין ל"ויאצל" – מוקשה היא ממקומו גופא:

מקור תיבת "ויאצל" הוא בפרשת בהעלותך (יא, כה), שם מסופר על שבעים הזקנים שקיבלו מרוחו של משה: "וירד ה' בענן וידבר אליו [אל משה], ויאצ"ל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים וגו'".

אמנם, לשון זו ד"האצלה" כתובה בפרשה שם כבר קודם לכן, בהציווי של הקב"ה למשה (יא, טז-יז): "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל... ויאצ"תי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם";

ואם אכן נתכוון רש"י להביא ראיה מפ' בהעלותך – למה הביא את "ויאצל" המאוחר ולא את "ואצלת" הקודם לו? יתירה מזו: הלשון "ואצ"תי" דומה יותר לתיבת "אצ"ת" (שבפ' תולדות) – מאשר תיבת "ויאצל" – ובוודאי היה לרש"י להביאה!

ומחוורתא לומר, כנ"ל, שהגירסא הנכונה בדברי רש"י היא "ויצל" (שבפרשתנו), והגירסא "ויאצל" אינה אלא "תיקן" המעתיק, שהוקשה לו ולכן הוסיף אל"ף. וק"ל.

ג. ולשלמות הענין נותר לנו לברר מסקנא דמילתא לגבי פירוש "ואצלת" (וכן "ויאצל") שבפ' בהעלותך.

הנה מצד הסברא נראה, שלאחר שפירש רש"י שתיבת "אצ"ת" היא במשמעות של "הפרשה", הרי גם "ואצ"תי" פירושו הפרשה – והיינו, שהקב"ה אומר למשה שהוא יפריש ("ואצלת") מן הרוח אשר עליך, ושמתי עליהם.

אולם רש"י מפרש שם:

"ואצ"תי – כתרגומו ו'ארבי', כמו ו'אל אצ"י בני ישראל".

יוקר ענין העבודה

איש כפרי אנכי מנעורי – אמר ר' חנוך-הענדל – ומכיר אנכי בעבודת האדמה ויודע אנכי אשר כל הקרקעות צריכים להרישה ומטר אבל לארץ זיבורית צריכים עצות שונות איך לגלות חכ הצומח שבה ואחת העצות היא שמוכלין אותה ואז נותנת את יכולה, הרי שגם עבודה פשוטה מביאה תועלת מרובה, ואם כן הנה גם העובד הפשוט יש לו חלק גדול בטיב הצמיחה

אחר כל לימוד הי' מדגיש איזה ענין של עבודה מהמאמר

בשנת תר"ן הי' הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק [הרש"ב] לומד ברבים שיעור קבוע בדא"ח [ספרי חסידות] – שלש פעמים בשבוע ביום הראשון, השלישי והחמישי בשבת, כביהכנ"ס הנקרא "דער קליינער זאל" [האולם הקטן] – מאמרי פרשת השבוע מ"תורה אור".

השומעים היו כעשרה איש שהי' להם איזה ידיעה בדא"ח, והשאר היו פשוטים שהבינו מעט מזעיר.

דרך לימודו הי', אשר טרם שנגש ללימוד הי' מרציא את הענין שילמדו, ובהרצאתו זאת הי' כל תכן נושא הלימוד, ובעת הלימוד כאשר סליק ענינא הי' חוזר בקצרה על נושא הלימוד, ואחר הלימוד הי' חוזר בקצרה על הלימוד.

ואחר כל לימוד הי' מדגיש איזה ענין של עבודה מהמאמר שלמדו, ועל הרוב הי' מסיים באיזה ספור או שיחה קצרה ומענינת.

הלימוד בכלל והשיחות והספורים בפרט, פעלו על השומעים, ואחדים מהם התחילו לעסוק בעבודה להאריך בתפלה ולהתנהג בדרכי החסידים.

לימוד פרק תניא מזכך את האויר ומאיר במרחק של חמישים פרסא

– החסיד ר' חנוך הענדל [קוגל, מזקני חסידי אדמו"ר הרש"ב] הי' לומד בכל יום בין מנחה למערב פרק תניא ברבים. אופן לימודו הי' מלבב מאד, ובעניני עבודה הי' מאריך בכיאוורים והסברים של דברי מוסר שעשו רושם כביר על השומעים.

הזרחת חיים

מכתבי עצה והדרכה בעבודת השי"ת בחיי היום יום

חלומות – ביטולם ופתרונם

להסיח הדעת ולהתחזק בבטחון בה'

במענה על מכתבה.. בו כותבת ע"ד החלום והמאורע וכו', ותסיח דעתה מכל זה בהחלט, ובטח לא כל המזוונות בדירתה כשרות וצריך לבדוק, ומה טוב לבדוק גם התפילין של בעלה שליט"א, ומהנכון שלפני הדלקת הנרות בכל ערב שבת וערב יום טוב תפריש איזה פרוטות לצדקה וכן יעשה בעלה בכל יום חול של שני וחמישי להפריש איזה פרוטות לצדקה קודם התפלה,

ויתחזקו בבטחונם בבורא עולם ומנהיגו שהוא עצם הטוב ורוצה להיטיב לכל אחד ואחת מבני ישראל, ורק שצריך לעשות כלי המתאים לקבלת הברכה, והוא אורח חיים מתאים להוראת תורתנו תורת חיים, והרי זכות אבותם מסייעתם, ואחכה לבשורות טובות בכל האמור, ויהי רצון שיהי בקרוב.

(אנ"ק חי"ג עמ' טט)

פגיעה בכבוד הזולת

בעת קבלתי מכתבו, בו שואל עצה בדבר החלומות המצערים את זוגתו שתחי': הנה ראשית לכל צריך לבדוק את המזוונות בדירתם, וכן לשאול את זוגתו תחי', אם לא פגעה בכבוד בן או בת בישראל, בימים ההם, ואם היה איזה פגיעה בכבוד הנ"ל, אזי תבקש מחילה סתמית בפני שלשה מישראל, היינו שתאמר, שבאם פגעת בכבוד בן ובת ישראל בשוגג או במזיד, הנני מתחרטת בלב שלם ומבקשת מחילה.

(אנ"ק חי"ה עמ' טט)

בדורנו – גם החלומות בטלים

זה עתה קבלתי את מכתבו . . בו כותב אודות החלום שחלם.

והנה כלך מדרך זה. יפסיק להיות שקוע בחלומות. וכפי שמבואר בספרים רבים, שאצל אנשים שאצלם כל הפרטים הם על פי התורה והמצוה, אזי גם חלום, שעליו יש פחות שליטה, יש לו איזו משמעות ואינו יכול להיות לבטלה - (ועם זאת, גם במקרה כזה, אומרים חז"ל "אין חלום בלא דברים בטלים") -

לעומת זאת, אצל אנשי דורנו, שאצלם ישנם הרבה דיבורים בטלים ועל אחת כמה וכמה מחשבות בטלות, ללא תוכן, ועל אחת כמה וכמה ללא תוכן של תורה ומצוות, הרי אצל אנשים אלו, זה אינו יותר מאשר חלומות בלבד, ולפעמים זה גם מעצת היצר הרע לנתק את האדם מעניני ערכיות, ולכן הנני חוזר שוב, שלא ירשה לעצמו להרהר אודות חלומות.

(הרשב"א מא"ק חי"ז עמ' רב)

אין אדם רואה אלא מהרהורי לבו

ענין החלומות המבלבלים.

ידוע ומרומז גם במאמרי רז"ל, אין אדם רואה אלא מהרהורי לבו, אשר החלומות הם תולדות המחשבה בטלה וכו' אשר במשך היום, וכשממעטים הסיבה בדרך ממילא מתמעט המסובב, וכיון שעוד סיבות לחלומות (עיין תניא פרק כ"ט וש"נ) יש להיות זהיר בקריאת-שמע שעל המטה, שיהי גופו טהור יהי זהיר בטבילת עזרא, והמזוזה בפתח חדרו כשרה.

(אנ"ק חי"ד עמ' שכז)

והיינו, שאין רש"י מפרש את "ואצלת" במשמעות של הפרשה, אלא במשמעות של גרושה וריבוי - וצ"ב.

ואמנם, רש"י מביא כדוגמא את לשון הכתוב "ואל אצילי בני ישראל" (משפטים כד, יא), שפירושו הגדולים והחשובים שבבני ישראל; אך קשה לומר שזהו היסוד של פירושו, דהרי "אצילי" הוא שם התואר - ואילו "ואצלת" הוא ענין של פעולה. וא"כ, הסברא נותנת להקיש את "ואצלת" ל"אצלת", ששניהם לשון פעולה, משא"כ "אצילי" שאינו דומה בהיותו שם התואר.

ולמעשה שבפירושו לפ' משפטים שם, עה"פ "אצילי בני ישראל", כותב רש"י: "אצילי - לשון גדולים, כמו 'ומאציליה קראתיך', 'ויאצל מן הרוח', 'שש אמות אצילה'". ו"ל שהטעם שהקדים את הראיה מהנביאים לפני הראיה מפ' בהעלותך (היפך הסדר לכאורה) - הוא משום שבפ' בהעלותך הוא ענין של פעולה, כנ"ל, משא"כ "אצילי" שהוא שם התואר, ולכן הקדים 'ומאציליה קראתיך' ששם הוא ג"כ שם התואר. וראה שיחת ש"פ משפטים תשמ"ו].

ובאמת כד דייקת בלשון רש"י משמע שאין עיקר ראייתו מהלשון "אצילי" - מזה שהקדים להסתייע מהתרגום ("בתרגומו וארבי") ורק אח"כ מביא את הראיה מ"ואל אצילי בני ישראל"; היינו, שהראיה מ"אצילי" באה בהוספה ולא כעיקר.

וצריך לבאר, שיסודו של רש"י להוציא את "ואצלת" מפירושו הרגיל - הוא מה שכתב בהמשך פירושו בפ' בהעלותך שם: "למה משה דומה באותה שעה, לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו, ואין אורו חסר כלום" (ועיין במקור הדברים ההכרח לפי זה); ולכן, אף שבלשון המקרא מצ"ע משמע ש"ואצלת" הוא מלשון הפרשה - כמו "אצלת" - הרי כאן אצל משה אי אפשר לומר ש"הופרש" חלק מרוחו של משה וניתן לזקנים, דא"כ איך נאמר ש"אין אורו חסר כלום"? ! ועכצ"ל שהוא מלשון גדולה.

[וכן פירש בבאר יצחק על רש"י: "אין אצילה זו לשון הפרשה, וכמו 'הלא אצלת לי ברכה', רק לשון ריבוי וגדולה, כמו 'אצילי בני ישראל'. והטעם, כי אין נופל כאן לשון הפרשה, מאשר חכמתו של משה נשארה כמו שהיא . . ואין הפרשה אלא חסרון החלק מהכל".

ועד"ז בנחלת יעקב: "דאם הפריש עליהם מרוחו, ממילא נשאר הוא חסר אותו הרוח שהפריש ממנו, והרב מפרש 'ואין אורו חסר כלום' ! אלא ודאי שהוא לשון חשיבות".]

המקום כו' עדיין י"ל דסו"ס תליא הקדושה במה שהיא מקודשת גם לענין מצוות (עיי' רמב"ן בהשמות לגיטין ב, א), ורק כך מובן שפיר דלא מצינו שיזוהרו האבות באיסור יציאה אף שקיימו כל הדינים (ומה שמצינו גבי יצחק שנצטוו "אל תרד מצרימה" כיון ש"אתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך". ובאמת בלקו"ש חט"ו תולדות ב נתבאר עוד, דאליבא דרש"י במק"א י"ל דזה אינו כלל מחמת שהחפצא דא"י היתה מובדלת אז בקדושתה רק הוא מחמת שבארץ היה שם שמים מורגל בפני הבריות ע"י אברהם). ועפ"כ כל זה יוקשה לעניננו, מ"ט אמרינן דגבי המלאכים כבר היה לאיסור זה (והרי הטעם הנ"ל שנזכר גבי יצחק לכאורה אינו שייך גבי המלאכים).

מיהו בזה יש לומר, דודאי לכו"ע בתוכנה ועניינה היתה א"י כבר מתחילתה "נחלת ה' מיוחדת לשמו" (לשון הרמב"ן בפי' עה"ת אחרי יח, כה), ארץ ש"חפצי הבורא היו בה שהרי סולם (דחלום יעקב) שראשו מגיע השמימה היה קבוע בה" (יראים השלם סי' תיג), וכשם ש"ביהמ"ק של מעלה מכוון כנגד ביהמ"ק של מטה" (פרש"י פרשתנו כח, יט ד"ה וזה שער השמים) שהוא בתמידיות, כ"ה מעין זה בכל א"י. ורק שעדיין לא הוקבעה קדושה זו בגוף הארץ דלמטה, היינו שלא היתה קביעות הקדושה בהחפצא דא"י (עיי' ביאור הדבר באריכות בלקוטי שיחות שם), ולכך אצל האבות למטה לא היה שייך האיסור, משא"כ במלאכים דלמעלה כבר הובדלה הארץ והיה שייך בהם כבר אז האיסור שיבוא אח"כ גם למטה.

איך נשא יעקב ב' אחיות?

ויתן לו את רחל בתו לו לאשה (כפ, כח)
ידועה הקושיא: הרי קיימו האבות כל התורה כולה עד שלא ניתנה (יומא כח, ב. ב"ר פצ"ה, ג. ועוד), וא"כ איך ה' מותר ליעקב לישא את רחל ולא ב' אחיות, דלכאו' עבר בזה על הלאו ד"ואשה אל אחותה לא תקח" (אחרי יח, יח). ובספרים תירצו בכמה אופנים (ראה רמב"ן תולדות כו, ה. גור ארי' ויגש מו, י. ועוד).

וי"ל בזה ע"ד הפשט:

הנה זה פשוט, שלפני מתן תורה היו האבות צריכים לקיים את שבע המצוות שנתחייבו בהן בני נח, אף אם עי"ז יוצרכו לעבור על א' ממצוות התורה, שהרי בשבע המצוות היו מחוייבים כבר מדינא, ומצוות התורה קבלו על עצמם רק כהידור וחומרא, ומעיקר הדין היו פטורים מהן.

ויתירה מזו: גם הדינים והסייגים שקבלו על עצמם בני נח מעצמם, היו האבות מחוייבים בהם מדינא, וכמו שמצינו שנענש יעקב על שלא קיים מצות כבוד אב ואם אף שאינה משבע המצוות (ראה רש"י (ישן) ס"פ תולדות. וישב לו, לד). וא"כ גם חיובים אלו היו חמורים להם יותר ממצוות התורה שקבלו על עצמם רק כמה יחידיים.

והנה, גם לפני מתן תורה קבלו על עצמם בני נח לזוהר שלא לרמות איש את רעהו, וכמו שמצינו שיעקב טען ללבן "ולמה רמיתני" (פרשתנו כט, כה), ונמצא שבאיסור רמי' היו האבות מחוייבים מדינא.

ועפ"ז י"ל, שמכיון שיעקב הבטיח לרחל שישאנה, ואף מסר לה סימנים לצורך זה (ראה רש"י פרשתנו כט, כה), הנה אם לא ה' נושא את רחל לאשה ה' עובר על איסור רמי' שקבלו על עצמם בני נח, ומכיון שלפני מתן תורה ה' איסור זה חמור יותר מאיסורי התורה, נדחה הלאו ד"ואשה אל אחותה לא תקח" מפני איסור רמי'. וק"ל.

איך נשא יעקב את בלהה וזלפה?

אם הענה את קנתי ואם תקח נשים על קנתי בנותי בנותי - ב' פעמים, אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפילגש (לא, ג. רש"י)
הטעם שנשא יעקב את רחל ולא, היפך ציווי התורה "ואשה אל אחותה לא תקח" (אחרי יח, יח) - נתבאר כבר לעיל (בפנינה הקודמת). אך צריך ביאור איך הוסיף יעקב ונשא גם את בלהה וזלפה, שהיו בנותיו של לבן מפילגש, וא"כ היו אחיותיהן של לאה ורחל, וגם אחיות זו לזו?

ויש לומר ע"ד הפשט [יש להבהיר: הביאור הובא כאן בקיצור נמרץ, ויש לעיין במקור הדברים, שם נתבאר הענין באריכות ובשלמות. גם, ביאור זה הוא ע"ד הפשט, "פשוטו של מקרא", ולא ע"ד ההלכה]:

קיי"ל "מה שקנה עבד קנה רבו" (הובא בפרש"י תולדות כו, לו), היינו דמכיון שהעבד קנוי לרבו לגמרי, אי אפשר שיהי' לו רכוש לעצמו. ויתירה מזו: העבד נקרא בכתוב "כספו הוא" (משפטים כא, כא), היינו שכל מהות העבד אינה אלא שהוא רכושו וכספו של האדון.

ועפ"ז י"ל, שמאחר שכל מהות העבד הוא היותו רכוש וכסף האדון, לא שייך שיקרא בשם ילד להוריו ואח או אחות לבני משפחתו, כי בשם זה יש לו איזה גדר בנוסף להיותו עבד, וזה אינו, כי העבד הוא אך ורק רכוש וכסף האדון, ותו לא. וכפי שמצינו (פרשתנו לו, ו), שכאשר בלהה ילדה בן, אמרה רחל "ויתן לי בן", שהבן שייך לה, כי כיון שבלהה היא שפחת רחל (ראה שם ז), הרי גם ילדי' שייכים לרחל ולא לאמם.

ומעתה מובן, שכיון שבלהה וזלפה היו שפחות (ראה שם יב - לגבי זלפה), הרי שאין להן יחס משפחתי כלל, לא לאביהן, לא לאמן ולא בינן לבין עצמן; כל ענינן הוא "כספו" של לבן, ואחר כך של רחל ולאה. ולכן לא נחשבו אחיות כלל לשום ענין, ומותר הי' ליעקב לישא אותן ללא חשש של "אחות אשתו".

עבודת התפילה – לקדש גופו

התפילה כוללת "קדשים" ו"מעשה בראשית" / לגלות אור הנשמה ולקדש הגוף הנשמי / עיקר מטרת התפילה – בירור וזיכוך הגוף / להאיר את חושך ה"לילה" באור הקדושה, ולהפכו ל"יום"

תפילות אבות תקנום, אברהם תיקן תפילת שחרית, יצחק תיקן תפילת מנחה כנאמר בפרשתנו (כד, כג) "ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" – "ואין שיחה אלא תפילה" (ברכות כו, ב), ויעקב תיקן תפילת ערבית.

והנה בסדרן של שלוש התפילות מצינו סתירה לכאורה בדברי רז"ל, דבמשנה (ברכות ריש פ"ד) הסדר הוא "תפלת השחר עד חצות . . תפלת המנחה . . תפלת הערב", והיינו כסדר שתקנום האבות – שחרית מנחה וערבית.

ואילו בגמרא (ברכות כו, א) משמע שסדר התפילות הוא כסדר "ויהי ערב ויהי בוקר", שלכן "טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, משום דחד יומא הוא", אבל מי שלא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים רק משום ש"צלותא רחמי היא", ו"כל אימת דבעי מצלי ואזיל", אך באמת אינו יכול להשלימה שכן התחיל כבר יום חדש ו"כיוון דעבר יומו בטל קרבנו". ואם כן נמצא הסדר: ערבית שחרית ומנחה.

ויש לתווכך בין שני סדרים אלו, על פי ביאור מהות התפילה ועבודתה, ששני עניינים יש בה, אשר באחד היום קודם ללילה ובחבירו קודם הלילה ליום, וכפי שיתבאר.

התפילה כוללת "קדשים" ו"מעשה בראשית"

במהותה של התפילה ישנם שני עניינים (ראה בארוכה לקוטי שיחות ח"ט עמ' 291 ואילך):

(א) בקשת צרכי האדם, כפרנסה רפואה וכיוצא, ש"תפילה" הוא לשון בקשה.

(ב) "איזו היא עבודה שבלב . . זו תפילה" (ריש תענית) – קבלת עול מלכות שמים ודבקות בהש"ת. וכדאיתא במשנה אשר "חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו ליבן לאביהם שבשמים", וכתב הטור (או"ח סצ"ח): "שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתן עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכלית עד שהיו מגיעים קרוב למעלת

לקראת שבת

זבזה מצינו ליישב דברי הרמב"ם הנ"ל מעובדא דר' אסי, דהרמב"ם מיירי לענין יציאה דייקא, אימתי היא מותרת, וזהו שכתב ד"יציאה" לא הותרה אלא לג' דברים הנ"ל. משא"כ בהא דיוצא לקראת אביו ואמו אין אנו זקוקים להיתר, שנאמר שיש כאן יציאה שאנו מתירים אותה מאיסורה, כי היכא שיוצא ע"מ ללות אביו או אמו וליכנס עמהם לארץ לאו שמה יציאה, ואי"ז היתר יציאה לחו"ל, רק אין עליו שם יציאה מעיקרא. פירוש, דבג' דברים שמנה הרמב"ם, ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם, תכלית היציאה ומטרתה היא לעשות מצוות ופעולות בחו"ל (וע"פ רוב אינו לזמן קבוע ומוגבל), ושפיר יציאה לחו"ל שמה, ולכך הוא בגדר "היתר". משא"כ היציאה לקראת אביו ואמו הבאים לא"י, אינה יציאה ע"מ להיות בחוץ לארץ, רק היא יציאה שכל כוונתה היא בשביל ארץ ישראל, והיא נעשית כחלק מהתרחשות הכניסה והעלייה לא"י, ולכן אינו בגדר יציאה מעיקרא.

איברא, דלכאורה עדיין יש להקשות בזה, הא קודם מ"ת לא היו כלל דיני יציאה מן הארץ, כמשנ"ת במ"א בארוכה דבזמן האבות לא היה שייך כלל גדר איסור יציאה מן הארץ שמצד קדושת הארץ (דו"ק בלשון רש"י ביבמות סד ע"א ד"ה מקץ – דלא הזכיר עון חוץ לארץ כשאר ראשונים), והיינו כיון דס"ל לרש"י שעדיין לא נתקדשה אז הארץ להבדל משאר ארצות לענין איסור יציאה ממנה. ולא מיבעי לשיטת הרשב"ם ב"ב צא ע"א דאיסור יציאה משום הפקעה ממצוות התלויות בה (עיי' שו"ת מהרי"ט ח"א סי' מז ותשב"ץ ח"ג סי' קצח וסי' ר), דזה ודאי לא היה שייך אז, אלא אף למ"ד (עיי' שו"ת מהרי"ט יו"ד ח"ב סי' כח) דהוא משום עצם קדושת

ואינה קשורה לכניסתו לארץ). אמנם, תירוץ זה אינו מחוור, דכיון שאף כשנתקרב לא"י עדיין היתה הליכתו באותה הדרך שהלך בה עד עתה מחו"ל לא"י (ועיי' בספר זכרון בסוף פרשתנו), ובדרך ההיא הלא כבר היה שמור ועומד ע"י מלאכי חו"ל מכל דבר, א"כ מפני מה הוצרך עתה לשמירה חדשה, הא מלאכי חו"ל ששומרים אותו בלאו הכי מכל דבר ודאי ישמרוהו מכל מניעה עד שיכנס לא"י. ולכך נראה להכריח דלא היתה זו לוויה לשם שמירה, רק היה ענין של כבוד בלבד (עיי' דברי דוד להט"ז ריש פרשתנו), שכיבדוהו מלאכי א"י בלויה. והדרא קושיין לדוכתא, אמאי יצאו מלאכי א"י לחו"ל (בדבר שאינו מוכרח כמו שמירה, אלא) רק מפני כבוד יעקב, נגד הכלל הנ"ל בדברי חז"ל ד"אין יוצאים חוצה לארץ". ולהוסיף עוד, דממה שרש"י לא הזיקק עצמו ליישב הסתירה בלשונותיו מריש הפרשה לסופה, אף שהקושיא עומדת לנגד העיניים, על כרחך צ"ל דקושיא מעיקרא ליתא.

ולזה נראה ליישב בדרך מחודשת, דשאני הליכת יעקב שבסוף הפרשה שהיא בגדר אחר לגמרי. דדוקא בהליכתו הראשונה שהיתה הליכה לצאת מא"י לחו"ל איכא להכליל הנ"ל שאין יוצאים מלאכי א"י, דכיון שביציאה מן הארץ עסקינן, א"א למלאכים הללו להיות שותפים ביציאה זו מן הארץ לחו"ל. משא"כ בסוף הפרשה, דמיירי בשיבת יעקב ע"מ ליכנס לארץ, היו יכולים (ושמא אף מוכרחים) להצטרף עמו בכניסתו (ע"י שיצאו קמעא מן הארץ) ע"מ ליצאתו לארץ, ד"ל שבאופן זה לא הויה כלל בגדר דיציאה מן הארץ, כי יציאה שע"מ ליכנס עם הנכנס לאו יציאה אקרי. ולכך שפיר אינו נגד הכלל הנ"ל, ואי"צ לטעם מיוחד להתיר יציאה זו.

המורה מודפס
לעילוי נשמת
הרב שמעון ב"ר מנחם
שמואל דוד הלוי ע"ה
רי"ש שיק
נפטר כ' כסלו ה'תשפ"ב

לבוש סוגיות

עיון ופירוש בסוגיות הפרשה

ביוצא מא"י לקראת אביו ואמו

יקשה דלכאורה מהרמב"ם עולה להדיא דאין שום היתר לצאת אלא בנ' דברים, אבל לא ביציאה לקראת אביו ואמו, והוא סותר לעובדא שבש"ס / יסיק ביאור מחודש ע"פ דברי המדרשים בפרשתנו, דשאני יציאה לקראת הנכנס דלא הוי בגרר יציאה כלל ויעקב הלך לדרך ויפגועו ב' מלאכי אלהים לב, ב' והנה מלאכי אלהים עליה וירדו בו כח, יב

קודם שנכנס לא"י. ובאמת לפום ריהטא מצינו לזה סתירה בחז"ל, דעל הכתוב "והנה מלאכי אלקים עולים וירדו בו" גבי יציאת יעקב מא"י דריש פרשתנו, איתא בבראשית רבה (פס"ח, יב - בגירסת ב"ר הנדפס עם פי' יפה תואר השלם) "מלאכים שהם מלוין את האדם בארץ ישראל אין מלוין אותו בחוצה לארץ". וברש"י על הכתוב הנ"ל נתפרש עוד יותר: "מלאכים שליוהו בארץ אין יוצאין חוצה לארץ, ועלו ברקיע וירדו מלאכי חו"ל ללותו". ועפ"ז תימה רבתי, אמאי בשו"ב לא"י מצינו להדיא שיצאו מלאכי א"י לחו"ל ע"מ ללותו בכניסתו, כדלעיל.

והמהר"ם בגור אריה (לב, ב) כתב בזה דיציאת מלאכי א"י שבסוף הפרשה היתה "לקראתו לשמור אותו", היינו שהוא ע"מ לסייע בידו ולשמרו שלא יינזק ועי"ז ימנע מליכנס לא"י, דשמירה זו (ע"מ לסייעו ליכנס) ודאי מוטל על מלאכי א"י (משא"כ שמירת מלאכי חו"ל שליוהו עד בואו לא"י היתה רק "שלא יגיע לו נזק אחר",

כתב הרמב"ם בהל' מלכים פ"ה ה"ט: "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם ויחזור לארץ". ומההדגשה "אסור כו' לעולם אלא כו'" משמע, דבשום פנים ליכא דרך אחרת שיותר לצאת לחו"ל לכד מג' דברים הנ"ל. ולכאורה קשה טובא דמצינו להדיא בקידושין לא: "מעשה רב" בעובדא דרב אסי שיצא לחו"ל לקראת אמו, ואכן המאירי הסיק התם להדיא ד"מותר לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לקראת אביו או לקראת אמו וכן לשאר מיני כבוד".

והנה בסוף פרשתנו נזכר בכתוב גבי ביאת יעקב לארץ "ויפגעו בו מלאכי אלקים" והביא רש"י מה דדרשו ע"ז חז"ל (ראה תנחומא וישלח ג ועוד) דהיינו ש"מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללותו לארץ". ומפשטות לשון חז"ל נראה דהמקום שבאו לקראתו היה בחו"ל (ועיין ברמב"ן וברא"ם מה שנקטו בזה, ואכ"מ), והיינו שבאו אליו עוד

לקראת שבת

הנבואה", והיו עומדים "ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית" לאדון הכל (הל' ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ד ס"ה).

והנה כלל כללו חכמים (חולין פג, א) אשר "במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה", ואילו "בקדשים לילה הולך אחר היום".

ועל פי זה יש לבאר שני הסדרים שבתפילה, כי תלויים הם בשני הקצוות והעניינים שבה: עבודת הלב שבתפילה, הוא ענין של "קדשים", שהרי כמו שענין הקרבנות הוא ההתקרבות אל הקב"ה בבית המקדש לפני ה', כך גם ענין זה שבתפילה הוא מה שהאדם עומד לפני ה' ומתדבק בו ית', ומצד ענין זה הרי סדר התפילות הוא שחרית מנחה וערבית, כי "בקדשים לילה הולך אחר היום".

אך ענין בקשת צרכיו הגשמיים שבתפילה, שייך לגדר ד"מעשה בראשית", שהאדם הנברא חושב אודות עצמו וצרכיו הגשמיים, ומצד ענין זה הסדר המתאים הוא כטבעו וברייתו של העולם שהיום הולך אחרי הלילה, וממילא - ערבית שחרית ומנחה.

לגלות אור הנשמה ולקדש הגוף הגשמי

והנה, להלכה למעשה נקטינן שסדר התפלות הוא ערבית שחרית ומנחה (כמובא למעלה מברכות כו, א אודות דיני תשלומין), ויש לבאר זאת בעבודת האדם לקונו:

"עבודת" התפילה כוללת שני עניינים (ראה בארוכה קונטרס העבודה פרק א): עבודת הנשמה, ובירור וזיכוך הגוף. והמה מתבטאים בשני החלקים שבתפילה - כוונת התפילה ודיבור שבתפילה.

כוונת התפילה היא היגיעה לגלות אור נשמתו וקרבנה אל השי"ת, והוא על ידי התבוננות בדברים המביאים את האהבה לקב"ה, עד אשר האדם כוסף ומשתוקק לדבקה בו ית' ולהתקרב אליו בכל מיני קירוב, וכמו כן לעורר את יראת ה' בליבו שמתבונן בגדולתו ורוממותו עד שמתבטל ממציותו מיוחדת ויראתו.

אך הדיבור דתפילה, שהוא ביטוי תיבות התפילה בשפתיים הגשמיות, היא העבודה לברר ולזכך את גופו ונפשו הבהמית, על ידי שמבטא את תיבות התפילה גם ע"י דיבורו הגשמי, ועם כחות נפשו הטבעיים.

ושני עניינים אלו, גם הם קשורים לשני הסדרים ד"קדשים" ו"מעשה בראשית":

"קדשים" מורה על העבודה בעניינים שהקדושה היא בהם בהתגלות, ובדברים המביאים לידי גילוי קדושת הנשמה, שהיא "חלק אלקה ממעל ממש" (תניא ריש פ"ב) - שהוא החלק דכוונת התפילה, ו"מעשה בראשית" היא העבודה להמשיך קדושה בתוך עולם הזה, ולברר, להעלות ולזכך את גופו - הדיבור שבתפילה.

עיקר מטרת התפלה - בירור וזיכוך הגוף

ובזה אמרינן שההלכה היא שסדר התפילות הוא כב"מעשה בראשית" ערבית שחרית ומנחה, כי תכלית הכוונה של בריאת העולם וירידת הנשמה למטה היא לעשות לו ית' דירה

שינה למעליותא

ויפגע במקום וילן שם גו'

וישכב במקום ההוא

באורו מקום שכב, אבל יד שנים ששמש

בבית עבר, לא שכב (כת, יא. רש"י)

ידועה שאלת המפרשים (דברי דוד להט"ז,

ועוד): איך יתכן שדוקא "במקום הזה", מקום המקדש, שכב יעקב לישון? ואף שיעקב עצמו לא ידע על קדושת המקום, כמ"ש "ואנכי לא ידעתי" (לקמו, טז), עדיין קשה מדוע הזמין הקב"ה שישכב יעקב לישון במקום קדוש כזה?

ויש לומר בדרך הפנימיות:

באדם ישנם שני חלקים: החלק העליון, הכולל ראשו, לבו וכיו"ב, והחלק התחתון, הכולל רגליו וכו'. וברוחניות, הנה חלקו העליון של האדם הוא תוכנו ומהותו הרוחניים, וחלקו התחתון הוא גשמיותו.

וההבדל בין עמידה וישיבה לשכיבה הוא, דבעת עמידה וישיבה ניכר בגלוי החילוק בין החלק העליון של האדם לחלקו התחתון, משא"כ בשעה שהאדם שוכב החלק העליון והחלק התחתון הם בהשוואה.

והנה, אף שבפשטות מצב השכיבה, שבו העליון והתחתון הם בהשוואה, הוא מצב ירוד ביותר, בפנימיות הדברים מצב זה מורה על עילוי גדול. והיינו, שמצב השכיבה מורה על התגלות הקב"ה בכבודו ובעצמו, שהוא נעלה מכל גבול ומכל גדר "מעלה" ו"מטה", ולכן לפניו ית' משתווים ה"מעלה" וה"מטה" בהשוואה גמורה ממש.

ועפ"ז מובן היטב ענין שכיבתו של יעקב במקום המקדש, כי דווקא מצד זהו מקום המקדש, אשר שם הוא שלימות גילוי האלקות - נעשה אצלו "וישכב" למעליותא, שהיו אצלו ה"מטה" וה"מעלה" בהשוואה גמורה.

מתי הנקבות קודמות לזכרים?

ויקם יעקב וישא את בניו

ואת נשיו על הנמלים

הקדים זכרים לנקבות, ונשו הקדים

נקבות לזכרים (לא, יז. רש"י)

יש לבאר שתי הנהגות אלו של יעקב ועשו למעליותא, בעבודת האדם לקונו:

זכר ונקבה - איש ואשה - מורים על עבודת המוח ועבודת הלב, כי עיקר ענין המוחין הוא באיש, החייב בלימוד תורה, ואילו מעלתה של האשה לגבי האיש היא בענין הרגש והמדות.

והנה, הסדר הרצוי בכלל הוא שהזכרים קודמים לנקבות (כמ"ש (בראשית, ג, טז) "והוא ימשל בך"), היינו שהמוח ישלוט על הלב (תניא פ"ב. ובכ"מ) והמדות יהיו מונהגות ע"י השכל, כי רק כאשר המדות מונהגות ע"י השכל, אזי חמדת הלב והנהגת האדם היא כדבעי. ולכן יעקב "הקדים זכרים לנקבות", כי הסדר הרצוי הוא שעבודת המוח קודמת לעבודת הלב.

אמנם כאשר ישנם מניעות ועיכובים בעבודת השם, וצריך להתגבר עליהם - אזי לא די בעבודה המונהגת ע"י השכל ומוגבלת ע"פ טעם ודעת, אלא זקוקים לעבודה נעלית יותר, שלמעלה מהגבלת השכל, והיא ע"י הלב דווקא (ראה המשך תרס"ו עמ' ס ואילך). ולכן "עשו הקדים נקבות לזכרים", כי אדם שצריך להתגבר על מניעות ועיכובים, בחינת "עשו", אינו יכול להסתפק בעבודה שבמדידה והגבלה ע"פ סדר וטעם ודעת, אלא צריכה להיות עבודה שלמעלה מסדר, ולמעלה ממדידה והגבלה.

בתחתונים דוקא, כמבואר בארוכה בספר התניא (פל"ו), דהיינו בעוה"ז הגשמי שהוא "תחתון". שאין תחתון למטה ממנו בענין הסתר אורו ית' וחושך כפול ומכופל", וזהו ע"י שמהפכים את חושך העולם הגשמי לאור. ולכן כן גם הוא בענין התפלה, שעיקר ענין התפלה הוא הדיבור שבתפלה, שעל ידו נעשה זיכוך הגוף והנפש הבהמית, כנ"ל.

וכמו שנפסק להלכה, ש"הרהור לאו כדבור דמי, ואם קרא ק"ש במחשבתו ובלבו לבד בכל כח כוונתו, לא יצא ידי חובתו, וצריך לחזור ולקרוא, וכן בברכת המזון דאורייתא ובשאר ברכות דרבנן ובתפלה", ומאידך הרי "אם הוציא בשפתיו ולא כיון לבו - יצא ידי חובתו כדיעבר. . . לבד מפסוק ראשון של ק"ש וברכה ראשונה", וטעם הדבר הוא לפי "שהנשמה אינה צריכה תיקון לעצמה במצות, רק להמשיך אור אלקן נפש החיונית והגוף, ע"י אותיות הדבור שהנפש מדברת בה' מוצאות הפה וכן במצות מעשיות שהנפש עושה בשאר אברי הגוף" (תניא פל"ח).

ואם כן עיקר מטרת התפילה היא לקדש הגוף ולזככו, ולכך אם לא הוציא התיבות בשפתיו הגשמיות - לא יצא ידי חובתו כלל. כי הכוונה והתכלית היא בקידוש "מעשה בראשית", ובזיכוך כוחות גופו ונפשו הבהמית.

להאיר את חושך ה"לילה" באור הקדושה, ולהפכו ל"יום"

ועדיין נשאר לנו לבאר מהו הטעם שב"קדשים" - "לילה הולך אחר היום" וב"מעשה בראשית" - "היום אחר הלילה":

ויש לבאר בזה לפי הנתבאר לעיל, אשר סדר העבודה ד"בקרשים לילה הולך אחר היום", מורה על עבודת האדם בגילוי קדושה הנשמה, אשר בעבודה מעין זו, האדם מתעסק מלכתחילה בעניינים של אור וקדושה, ועבודתו היא להתעלות מחיל אל חיל.

וזהו מה שבעבודה זו "הלילה הולך אחר היום" - כי גם בתחילת עבודה זו הוא במדריגת "יום" שהוא אור וקדושה, ומשם ממשיך ועולה למדריגת "לילה" - שהיא התגלות אלקית נעלית כל כך, עד שאין בכח האדם הנברא לקבלה, והוא "סתימא דכל סתימין", ולכן נקרא בשם "חושך" בבחינת "ישת חושך סתרו" (ראה - לענין תפילת ערבית - אוה"ת מסעי עמ' א'שצז. ובביאורו"ז להצ"צ (ע' צא) "כחשיכה כאורה").

אך כ"מעשה בראשית" הסדר הוא ד"היום הולך אחר הלילה", כי "מעשה בראשית" הוא עבודת האדם בענייני הגוף, הדברים הגשמיים והעולם שסביבו, שהאדם מצווה לקדש ולזכך את הגשמיות על ידי קיום המצוות בדברים הגשמיים והתעסקות בצרכי הגוף לשם שמים, ואם כן, סדר העבודה הוא דהיום בא לאחרי הלילה: דתחילה מצוי העולם הגשמי במצב של "לילה" - חושך, העלם והסתר על אורו ית', והאדם בעבודתו פועל לזכך את הגשמיות עד אשר יאיר ה"יום", שממשיך אור הקדושה גם על הגוף והעולם החומרי.

ובזה אמרינן, שההלכה היא שסדר התפילות הוא כב"מעשה בראשית" ש"היום הולך אחר הלילה", כי תכלית הכוונה של בריאת העולם וירידת הנשמה למטה אינה להעלות ולגלות קדושת הנשמה בלבד, אלא לעשות לו ית' דירה בתחתונים דוקא, כנ"ל, לעבוד את ה' במקום הלילה והחושך, ולהפוך את ה"לילה" לאור ויום.